

مطالعه عوامل مرتبط با عملکرد تحصیلی دانش آموزان بر اساس نظریه اسناد واینر

مینو شریفی دروازه^۱

جواد شیرکرمی^۲

مرضیه شریفی دروازه^۳

چکیده

این پژوهش با هدف مطالعه عوامل مرتبط با عملکرد تحصیلی دانش آموزان بر اساس نظریه اسناد واینر انجام شد. تمرکز این گونه نظریه ها بر تحلیل های علت و معلولی است که معمولاً افراد آن ها را در رفتارها و عملکردها، موفقیت ها و شکست های خود دخیل می دانند. افراد دارای منبع کنترل درونی، رویدادهای مثبت زندگی را نتیجه برنامه ریزی و کوشش خود دانسته و مسئولیت ها و پیامدهای ناشی از آن را معمولاً می پذیرند. اما افرادی که منبع بیرونی کنترل دارند، معمولاً اقبال و شانس و یا اشخاص دیگر را عامل اصلی نتایج، رفتارها و عملکردهای خود می دانند. پژوهش حاضر از نوع توصیفی است که از شیوه های پیمایشی و اسنادی استفاده شده است. جامعه آماری شامل دانش آموزان پسر سال سوم دوره متوسطه اول شهر دهلران بود. با استفاده از آزمون t مستقل و آزمون واریانس یک طرفه، داده ها و اطلاعات مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که میان نشانگان مربوط به عوامل مؤثر بر عملکرد تحصیلی در سطوح ضعیف، متوسط و خوب (از نظر عملکرد تحصیلی) تفاوت معناداری وجود دارد. در ادامه با استفاده از آزمون تعقیبی مشخص شد که در همه عوامل، گروه ضعیف در مقایسه با دو گروه متوسط و قوی، ابعاد اسناد را بیشتر به کار برده است.

کلمات کلیدی: نظریه اسناد، مسئولیت پذیری، موفقیت تحصیلی، شکست تحصیلی.

۱. دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

۲. دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران. j.shirkarami@yahoo.com

۳. کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی.

مقدمه

به نظر می رسد که عوامل بسیاری شامل عوامل درونی، فردی و عوامل بیرونی و موقعیتی بر پیشرفت تحصیلی تأثیر می گذارند. اما یکی از مسائل مهم تربیتی که در عملکرد افراد نقش تعیین کننده ای ایفا می کند، اصل مسئولیت پذیری^۱ است (امیری خراسانی و لسانی، ۱۳۹۵).

«معمولاً در محیط های آموزشی احساس مسئولیت و تعهد به آن از دو طریق در پیشرفت تحصیلی اثر می گذارد: اول این که رفتار مسئولانه در فراگیران باعث می شود تا بین آن ها و همکلاسی ها و معلم تعامل مثبت برقرار شود؛ بدین ترتیب امکان یادگیری مؤثر فراهم می شود. دوم، احساس تعهد و مسئولیت در فراگیر سبب رشد انگیزه درونی شده، بنابراین باعث بهبود فرایند یادگیری می شود. به این ترتیب، اگر معلم انتظار خود را از پیشرفت تحصیلی دانش آموز پایین آورد، دانش آموز نیز با درک انتظار معلم، رفتارش را با آن انتظار هماهنگ خواهد کرد و ممکن است عملکرد تحصیلی وی در حد پایین تر از توانایی واقعی اش باشد» (شریفی، ۱۳۸۵). برهانز و دوتک (۱۹۹۵) معتقدند دانش آموزان و کودکان دارای درماندگی آموخته شده هستند، شکست خود را ناشی از فقدان توانایی، درونی، ثابت و تا حدودی تغییر ناپذیر می دانند و در معرض عاطفه و انتظارات منفی، عملکرد پایین و پرهیز از تکالیف چالش زا هستند.

از عوامل مهمی که انگیزش دانش آموزان را تحت تأثیر قرار می دهد این است که دانش آموزان موفقیت ها و شکست های خود را به چه عاملی اسناد می دهند. این موضوع در یکی از نظریه های شناختی مربوط به انگیزش مورد بحث قرار می گیرد که نظریه اسناد^۲ نام دارد. همچنان که گفته شد، مبحث اساسی در این گونه نظریه ها تحلیل علت و معلولی است که افراد در مورد رفتار خود و رفتار دیگری دخیل می دانند. به عبارت دیگر فرد می خواهد درباره ساختار علی محیط خویش شناخت بیشتری کسب کند و بداند رویدادی که اتفاق می افتد به چه انگیزه ای قابل اسناد است (خداناهی، ۱۳۷۹). واینر معتقد است که اکثر تبیین های افراد از موفقیت ها و شکست هایشان دارای سه بعد یا سه جنبه مهم است: درونی در مقابل بیرونی، باثبات در مقابل بی ثبات و قابل کنترل در مقابل غیر قابل کنترل. مکان یعنی این که آیا علت در درون فرد قرار دارد یا در بیرون فرد. علت هایی که در درون فرد دارند مثل شخصیت، هوش، مهارت، تلاش، راهبرد و ... هستند. در مقابل علت هایی که در بیرون فرد قرار دارند مواردی همچون هوا، تأثیر دیگران، یا دشواری تکلیف را شامل می شود. افراد دارای منبع کنترل درونی معتقدند که رویدادهای مثبت زندگی در نتیجه برنامه ریزی دقیق و کوشش مستمر خود آن ها به دست می آید و بنابراین مسئولیت هر گونه عمل و رفتار خود و پیامدهای ناشی از آن را می پذیرند. از طرف دیگر افراد دارای منبع کنترل بیرونی، بین رفتار خود و رویدادها هیچ گونه رابطه علت

1. Responsibility
2. Attribution

و معلولی نمی بینند و بخت و اقبال، تصادف یا اشخاص دیگر را مسئول نتایج رفتار خود می دانند و در نتیجه خود را مسبب این علت ها نمی دانند و مسئولیت نمی پذیرند. علت ها از نظر پایداری هم فرق می کنند، برخی انتساب ها مثل هوش، توانایی و شخصیت نسبتاً بادوام هستند در حالی که انتساب های دیگر مثل خلق، تلاش و شانس زودگذرند و لحظه به لحظه تغییر می کنند (چالمه، ۱۳۸۹).

نتایجی که ما درباره علل رفتار دیگران به دست می آوریم بر ارتباطات ما تأثیر می گذارد. از این رو اسنادها نقش مهمی در بسیاری از جنبه های رفتار اجتماعی از جمله متقاعدسازی، پیش داوری، ارتباطات درازمدت، نفوذ اجتماعی و تعارض ایفا می کنند (هایدر^۱، ۱۹۸۵؛ دانایی، ۱۳۹۳). «فرایندی که از طریق آن در پی کسب اطلاعات درباره فهم چرایی رفتار برمی آیم "اسناد" نامیده می شود. ما نیازمندیم که علل رفتار خود و دیگران را بدانیم. به عبارت روشن تر، اسناد به تلاش ما در فهم علل رفتار دیگران و نیز رفتار خودمان اشاره دارد» (شمس، ۱۳۸۴).

«از آنجایی که دانش آموزان علت موفقیت و شکست خود را شناسایی می کنند، در بررسی علت و معلولی این موفقیت ها و شکست ها نه تنها به استعداد، کوشش، دشواری تکلیف و شانس استناد می کنند، همین طور در استنباط های خود از ابعاد اسنادی نظیر درونی بودن، قابلیت کنترل و ثبات نیز استفاده می کنند. از طرفی، اسنادها پیشرفت تحصیلی را نیز تحت تأثیر قرار می دهند. متخصصان تعلیم و تربیت با آگاهی از جوانب مختلف اسناد و رابطه آن با پیشرفت تحصیلی می توانند به دانش آموزان کمک کنند تا به نتایج مفیدی از نظر تحصیلی دست یابند و به دانش آموزان یاری دهند تا به کشف علل موفقیت و شکست بپردازند و از این طریق عملکرد خود را بهبود بخشند» (کریمی، ۱۳۷۵). بنابراین پژوهش حاضر با هدف مطالعه عوامل مرتبط با عملکرد تحصیلی بر اساس نظریه اسناد و اینتر در دانش آموزان انجام شد. ابتدا نسبت به مطالعه و گردآوری منابع اقدام شد و سپس چارچوب تحقیق را تنظیم و در ادامه نمونه گیری و گردآوری داده های میدانی و آزمون فرضیه ها انجام شد.

چارچوب نظری پژوهش

عوامل علی رفتار را اسناد می گویند و بر این اساس، رفتار را به عوامل یا به ویژگی های شخصیتی پایدار (به اصطلاح عوامل غیرموقعتی) و یا به جنبه هایی از موقعیت اجتماعی آنان اسناد می دهند (پتری، ۱۹۹۶).

«اسناد یک تئوری شناختی انگیزشی است. این استعاره با استعاره ماشینی از رفتار که انسان را مانند یک ماشین می داند و می تواند خروجی داشته باشد، متفاوت است. دو فرض اساسی در این نظریه وجود دارد؛ اولین فرض این است که افراد بر اساس یک هدف برانگیخته می شوند تا بفهمند چگونه بر خود و محیط مسلط شوند. به عبارت دیگر انسان را مثل یک دانشمند در نظر می گیرد که به دنبال

این است که جهان را درک کند و رویدادها را پیش بینی و کنترل کند. به عنوان مثال، دانش آموزی را در نظر بگیرید که نمره پایینی را در یک امتحان کسب کرده است، بنابراین این دانش آموز برانگیخته می شود تا علت نمره پایین خود را دریابد و به این طریق به کاستی خود در امتحان پی می برد. دومین فرض بیانگر این است که افراد آدمی چگونه به علل رویدادهای مهم زندگی خود نگاه می کنند» (چالمه، ۱۳۸۹).

بعد ثبات و اثر آن^۱ با احساس امیدواری و ناامیدی ارتباط دارد. از نظر واینر اسنادهایی که به علت های شکست باثبات نسبت داده می شود، احساس ناامیدی را ایجاد می کنند. به عنوان مثال اگر یک دانش آموز شکست خود را در امتحان به کمی توانایی نسبت بدهد منجر به ناامیدی در مورد تجارب آینده او می شود، زیرا معتقد است که توانایی او تغییر نمی کند. در مقابل اگر یک ورزشکار شکست خود را به آمادگی کم نسبت دهد او هنوز می تواند به مسابقات آینده امیدوار باشد، زیرا آمادگی بدنی او می تواند با تمرین بهبود یابد. بعد کنترل پذیری و اثر آن^۲ بر واکنش های شخصی که به وسیله فرد تجربه می شود و واکنش آن ها به عملکردشان و همچنین اثر ارزیابی دیگران نسبت به آن ها متمرکز است. تحقیقات نشان داده اند که در واکنش افراد به عملکردشان، توانایی کنترل پذیری با هیجان شرمساری و احساس گناه همراه است. واینر بیان می کند که کنترل پذیری با توانایی پاسخگویی افراد مرتبط است (همان منبع).

مفهوم سبک اسناد فرایندی است که افراد به کار می برند تا رویدادها یا رفتارها را به عوامل زیر بنایی آن ها پیوند دهند و مستمرانه تلاش می کنند تا حوادث و تجربه های زندگی را بفهمند و بر اساس فهم و ادراکشان، انگیزه های عمل را صورت بندی می کنند (کریمی، ۱۳۸۷). تئوری اسناد از تئوری های شناختی و انگیزشی است که هدف آن بررسی شیوه هایی است که افراد رویدادها و حوادث را تبیین کرده و به دنبال روابط علت و معلولی بین آن ها هستند (ریو^۳، ترجمه سید محمدی، ۱۳۸۵؛ به نقل از صالحی و حقیقت، ۱۳۸۸).

بر اساس نظریه اسناد، افراد برای تبیین عملکردها و نتایج رفتاری خود به طور کلی از یک الگو شامل ابعاد درونی- بیرونی، پایدار- ناپایدار، کلی- اختصاصی پیروی می کنند. سبک اسناد درونی- بیرونی، عبارت است از نسبت دادن علل رویدادها به عوامل درون فرد در مقابل عوامل مربوط به افراد یا شرایط دیگر که بیرون از وجود فرد است. سبک اسناد پایدار- ناپایدار، عبارت است از نسبت دادن علل رویدادها به عوامل با ثبات و دایمی در مقابل عوامل بی ثبات و کم دوام و سبک کلی- اختصاصی، شامل نسبت

1. The stability dimension and affect
2. The controllability dimension and affect
3. Reeve

دادن علل رویدادها به عواملی که در تمام موقعیت های مشابه است، در مقابل عواملی که فقط در یک موقعیت خاص وجود دارد (سیف، ۱۳۸۵).

واینر از جمله روانشناسان تربیتی است که کوشید تا نظریه اسناد را به یادگیری مدرسه ای پیوند دهد. به اعتقاد او، اغلب دلایلی که فراگیران به موفقیت یا شکست خود نسبت می دهند با توجه به سه جنبه توصیف می شوند که عبارتند از: منبع، ثبات و کنترل. بعد منبع به رفتار فرد (درونی) وابسته است یا به بعضی از متغیرهای بیرونی. بعد ثبات، علت ها را بر حسب دوامشان متمایز می کند. بعد کنترل، به میزان کنترلی که فرد بر روی علت دارد، مربوط می شود (استیپک^۱، ۲۰۰۰؛ ترجمه حسن زاده و عمومی، به نقل از عقیلی و نصیری، ۱۳۹۳). بر مبنای این نظریه، دانش آموزانی که در مورد شکست های خود، اسنادهای درونی، پایدار و کلی دارند، درماندگی و افسردگی شان بیش از سایرین است. این دانش آموزان خودپنداره ضعیفی داشته، بین موفقیت ها و اعمال خود رابطه چندانی نمی بینند و شکست خود را به فقدان توانایی نسبت می دهند (کدیور، ۱۳۸۴).

نظریه اسناد یکی از نظریه های پویای روانشناسی است که به تبیین و تشریح ادراک افراد از وقایع می پردازد. فرض اساسی این نظریه این است که افراد می خواهند بدانند چرا خود و دیگران پیامد خاصی را تجربه می کنند. ما می خواهیم علت های نهفته در موقعیت ها و شکست ها، پیروزی ها و مصیبت ها، مقبولیت ها یا طرد شدن های اجتماعی مان را بدانیم. بعد از این که پیامدهای زندگی مان را تجربه کردیم ممکن است این سؤال ها را از خودمان بپرسیم؛ چرا در امتحان شیمی رد شدم؟ چرا فلانی از دانشگاه اخراج شد؟ چرا این آدم فقیر است و یا این که چرا فلان نامزد انتخاباتی پیروز شد؟ (ریو، ۱۳۸۲).

با توجه به تحقیقات انجام شده در مورد اسناد، انتساب های کنترل پذیر، درونی و پایدار در موفقیت از جمله عواملی است که باعث افزایش عزت نفس می گردد و فرد می تواند با درونی کردن و کنترل پذیر و پایدار دانستن آن، هیجان های مثبت خود را بالا برده و عزت نفسش را افزایش دهد و چون انتساب بیرونی موفقیت، موجب کاهش عزت نفس و انتساب های کنترل نا پذیر و ناپایدار شکست موجب افزایش آن است، فرد می تواند به منظور افزایش عزت نفس، موفقیت ها را به توانایی خود نسبت دهد و شکست ها را کنترل نا پذیر و ناپایدار بداند (یعقوبی و محقق، ۱۳۸۹).

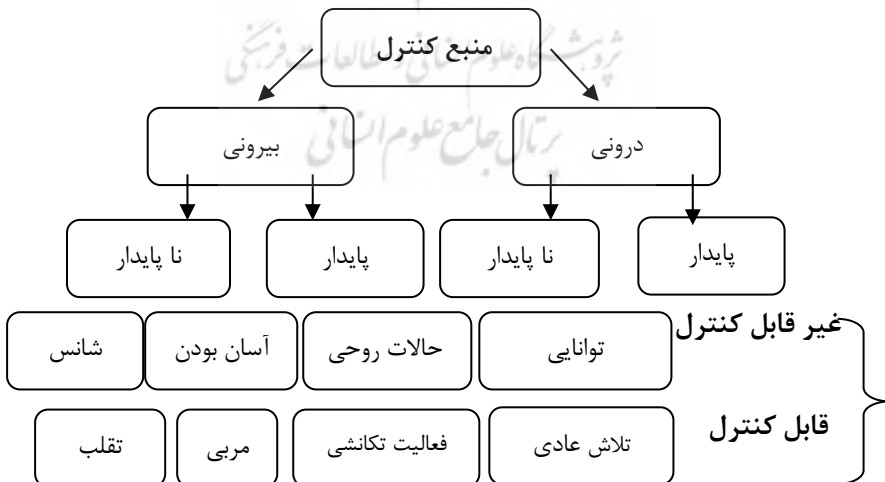
لیدراید^۲ (۱۹۷۸) در پژوهشی با هدف بررسی ارتباط بین انگیزه پیشرفت با اسناد مسئولیت پذیری در موفقیت یا شکست تکالیف مدرسه، به این نتیجه رسید که انگیزش بالای پیشرفت تحصیلی ارتباطی قوی با اسناد مسئولیت پذیری در مورد شکست و موفقیت داشت. پیشرفت تحصیلی و نمره های بالا نیز با پذیرش مسئولیت در موفقیت همراه بود (به نقل از هالواری، ۱۹۹۶).

1. Stipek
2. Liderid

دوئک و ملدن (۲۰۰۵) معتقدند که علت تفاوت افراد در سبک های اسنادی، تفاوت آن ها در باور به تغییر پذیری توانایی است. هدف بازآموزی اسنادی، اصلاح اسنادهای علی فرد برای عملکرد ضعیفش و ترغیب به استفاده از اسنادهای درونی، کنترل پذیر و تغییر پذیر است (طباطبایی و همکاران، ۱۳۹۳). شهر آرای و فرزاد (۱۳۸۴) رابطه بین سبک های اسنادی و انگیزه پیشرفت با پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان را مورد مطالعه قرار دادند. نتایج نشان داد که بین انگیزه پیشرفت و پیشرفت تحصیلی در هر دو جنس رابطه معنادار وجود دارد. بین سبک های اسنادی برای حوادث خوب و بد در ابعاد درونی، بیرونی، کلی- اختصاصی و پایدار- ناپایدار با پیشرفت تحصیلی رابطه نبود. همچنین بین انگیزه پیشرفت با سبک های اسنادی برای حوادث بد در ابعاد پایدار- ناپایدار و کلی- اختصاصی رابطه ای نبوده است.

عقیلی و نصیری (۱۳۹۳) در زمینه رابطه راهبردهای یادگیری و سبک های اسناد با مسئولیت پذیری، نتایج نشان داد که بین راهبردهای یادگیری و سبک اسناد رابطه وجود دارد و راهبردهای یادگیری با مسئولیت پذیری هم ارتباط دارد.

همچنین در پژوهش امیری خراسانی و لسانی (۱۳۹۵) با عنوان بررسی رابطه بین مسئولیت پذیری و سازگاری با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، نتایج نشان داد که میان مسئولیت پذیری و سازگاری با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دبیرستان های روزانه، رابطه مثبت و معنی دار وجود دارد اما بین مسئولیت پذیری و سازگاری با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دبیرستان های شبانه روزی رابطه معنادار نیست. همچنین رابطه بین مؤلفه سازگاری آموزشی با پیشرفت تحصیلی، مثبت و معنادار است، اما با مؤلفه عاطفی و مؤلفه سازگاری اجتماعی، رابطه معنادار مشاهده نشد.

شکل ۱: نمودار منبع کنترل بر پایه نظریه اسناد

اهداف پژوهش

این پژوهش با هدف کلی مطالعه عوامل مرتبط با عملکرد تحصیلی دانش آموزان بر اساس نظریه اسناد واینر انجام شده است که پس از تهیه و تنظیم مباحث، مبانی نظری و پیشینه پژوهش، در ادامه به صورت جزئی به بررسی رابطه بین نشانگان مربوط به عوامل درونی، بیرونی، پایدار، ناپایدار، قابل کنترل و غیر قابل کنترل مؤثر بر عملکرد تحصیلی در سطوح ضعیف، متوسط و خوب پرداخته شده است. پس از گردآوری داده ها نتایج مورد تحلیل قرار خواهد گرفت.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی است که با استفاده از شیوه های پیمایشی و اسنادی استفاده شده است. جامعه آماری شامل دانش آموزان پسر سال سوم دوره متوسطه اول شهر دهلران بود. تعداد ۳۰ نفر به روش تصادفی ساده انتخاب شد. به افراد نمونه اعلام گردید تا تصویر نمرات پایانی خود را ارایه کنند. افرادی که راضی به همکاری نبودند از نمونه کنار گذاشته و مجدداً افراد دیگری به جای آن ها انتخاب و جایگزین شدند. نمرات به سه دسته الف- زیر دوازده (سطح ضعیف)، ب- بین دوازده تا شانزده (سطح متوسط) و ج- بالای شانزده (سطح خوب)، دسته بندی شدند.

بر اساس مطالعه مباحث و مبانی نظری مرتبط و همچنین با بررسی و مطالعه پرسشنامه پترسون و سلیگمن^۱ (۱۹۸۴) پرسشنامه ای بسته پاسخ شامل چهار سؤال مربوط به دلایل درونی، بیرونی، پایدار، ناپایدار، قابل کنترل و غیر قابل کنترل در رابطه با وضعیت عملکرد تحصیلی، طراحی و تنظیم شد. روایی این ابزار، مورد تأیید جمعی از کارشناسان (راهبران آموزشی، مدیران و معلمان با تجربه) قرار گرفت و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۹۱ بر آورد شد.

با استفاده از آزمون t مستقل و آزمون F یا واریانس یک طرفه آنووا (ANOVA) داده ها و اطلاعات مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته های پژوهش

در راستای بررسی فرضیه ها، در مورد این که آیا بین نشانگان مربوط به عوامل درونی، بیرونی، پایدار، ناپایدار، قابل کنترل و غیر قابل کنترل مؤثر بر عملکرد تحصیلی در سطوح ضعیف، متوسط و خوب تفاوت وجود دارد، با استفاده از آزمون F نسبت به بررسی و تحلیل پرداخته شد. خلاصه نتایج در جدول صفحه بعد آمده است.

جدول ۱. یافته‌های مربوط به عوامل متفاوت مؤثر بر عملکرد تحصیلی در سطوح مختلف

فرضیه ۱: بین نشانگان مربوط به عوامل درونی مؤثر بر عملکرد تحصیلی در سطوح ضعیف، متوسط و خوب تفاوت وجود دارد.					
منبع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار f	سطح معناداری
بین گروه‌ها	۸۰	۲	۴۰	۴/۹۶	%۵ تأیید
درون گروه‌ها	۲۱۷/۵	۲۷	۸/۰۵		
کل	۲۹۷/۵	۲۹	-		
فرضیه ۲: بین نشانگان مربوط به عوامل بیرونی مؤثر بر عملکرد تحصیلی در سطوح ضعیف، متوسط و خوب تفاوت وجود دارد.					
منبع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار f	سطح معناداری
بین گروه‌ها	۶۰	۲	۳۰	۳/۹۰	%۵ تأیید
درون گروه‌ها	۲۰۷/۵	۲۷	۷/۶۸		
کل	۲۶۷/۵	۲۹			
فرضیه ۳: بین نشانگان مربوط به عوامل پایدار مؤثر بر عملکرد تحصیلی در سطوح ضعیف، متوسط و خوب تفاوت وجود دارد.					
منبع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار f	سطح معناداری
بین گروه‌ها	۵۵/۵	۲	۲۷/۷۵	۳/۷۹	%۵ تأیید
درون گروه‌ها	۱۹۷/۵	۲۷	۷/۳۱		
کل	۲۵۳	۲۹			

فرضیه ۴: بین نشانگان مربوط به عوامل نا پایدار مؤثر بر عملکرد تحصیلی در سطوح ضعیف، متوسط و خوب تفاوت وجود دارد.					
منبع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار f	سطح معناداری
بین گروه ها	۴۵	۲	۲۲/۵	۳/۲۸	۰/۵
درون گروه ها	۱۸۵	۲۷	۶/۸۵		
کل	۲۳۰	۲۹			
فرضیه ۵: بین نشانگان مربوط به عوامل قابل کنترل مؤثر بر عملکرد تحصیلی در سطوح ضعیف، متوسط و خوب تفاوت وجود دارد.					
منبع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار f	سطح معناداری
بین گروه ها	۷۸/۵	۲	۳۹/۲۵	۴/۵۱	۰/۵
درون گروه ها	۲۳۵	۲۷	۸/۷۰		
کل	۳۱۳/۵	۲۹			
فرضیه ۶: بین نشانگان مربوط به عوامل غیر قابل کنترل مؤثر بر عملکرد تحصیلی در سطوح ضعیف، متوسط و خوب تفاوت وجود دارد.					
منبع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار f	سطح معناداری
بین گروه ها	۱۰۸	۲	۵۴	۵/۹۴	۰/۵
درون گروه ها	۲۴۵/۵	۲۷	۹/۰۹		
کل	۳۵۳/۵	۲۹			

در ادامه با استفاده از آزمون تعقیبی شفه، مقایسه گروه ضعیف با دو گروه متوسط و قوی از نظر وضعیت تحصیلی نشان داد که مقدار به دست آمده در همه عوامل بیشتر از مقدار بحرانی محاسبه شده بوده است.

گروه اول (ضعیف از نظر عملکرد تحصیلی) در تأثیر همه ابعاد اسناد نسبت به گروه های متوسط و قوی از نظر عملکرد تحصیلی، تفاوت معناداری دارد و این عوامل را بیشتر از دو گروه دیگر با عملکرد خود مرتبط می داند.

جدول ۲. مقایسه گروه اول (ضعیف از نظر عملکرد) با گروه های متوسط و قوی به تفکیک عوامل

ابعاد	مقدار محاسبه شده	مقدار بحرانی محاسبه شده	نتیجه
درونی	۳/۳۱	۲/۵۸	۳/۳۱ > ۲/۵۸
بیرونی	۳/۳۸		۳/۳۸ > ۲/۵۸
پایدار	۳/۴۸		۳/۴۸ > ۲/۵۸
ناپایدار	۳/۵۸		۳/۵۸ > ۲/۵۸
قابل کنترل	۳/۱۸		۳/۱۸ > ۲/۵۸
غیرقابل کنترل	۳/۱۱		۳/۱۱ > ۲/۵۸

بحث و جمع بندی

یکی از ویژگی های افراد با توانایی پایین، مشکلات انگیزشی و اعتماد به نفس پایین است، به طوری که افراد با توانایی ذهنی پایین ممکن است در مواجهه با موقعیت های یادگیری با اضطراب زیادی روبرو شوند. تجارب شکست و اضطراب در موقعیت های گوناگون، انگیزه را کاهش می دهد و اگر تجارب شکست به مدت طولانی تکرار شود، منجر به درماندگی آموخته شده در آنها می شود و آن ها را به تقویت های بیرونی وابسته می سازد (اسمیت، ۲۰۰۱).

از طرفی، چگونگی تبیین فرد از موفقیت ها و شکست هایش در عملکرد بعدی او نیز اثر خواهد داشت. اگر فردی موفقیت خود را به عوامل درونی و قابل کنترل نظیر تلاش نسبت دهد، از آن جا که خود را در موفقیت دخیل می داند، برای موفقیت های بعدی نیز برنامه ریزی می کند تا به شرایط مطلوب دست یابد. اما اگر همین فرد موفقیت خود را به عوامل بیرونی و ناپایداری نظیر آسان بودن تکلیف و

شانس نسبت دهد، برای موفقیت های بعدی هم به امید عاملی خارج کنترل بوده و از عملکرد آینده خود اطمینان ندارد (کارلیون^۱، ۲۰۰۱).

پژوهش حاضر با هدف مطالعه عوامل مرتبط با عملکرد تحصیلی بر اساس نظریه اسناد واینر در دانش آموزان پسر سال سوم دوره متوسطه اول شهر دهلران انجام شد. نتایج نشان داد که بین نشانگان مربوط به عوامل درونی، بیرونی، پایدار، قابل کنترل و غیرقابل کنترل مؤثر بر عملکرد تحصیلی در سطوح ضعیف، متوسط و خوب در سطح ۵ درصد تفاوت وجود دارد و تنها تفاوت عوامل ناپایدار معنی دار نبوده است. اما در سطح ۱ درصد تنها تفاوت عوامل غیرقابل کنترل معنی دار بوده است و در سایر عوامل معنی دار نبوده است. همچنین مشخص شد گروهی که عملکرد ضعیف تحصیلی داشت در همه ابعاد درونی، بیرونی، پایدار و ناپایدار، قابل کنترل و غیرقابل کنترل میانگین بیشتری نسبت به دو گروه متوسط و قوی دارا بوده است.

نتایج کلی نشان داد دانش آموزانی که عملکرد ضعیفی از نظر تحصیلی داشته اند، هم شکست های خود را به عوامل بیرونی نسبت داده اند و هم موفقیت های خود را ناشی از توانایی و تلاش خود دانسته اند و به نظر می رسد که این رویه ناشی از تعلیم و تربیت غیررسمی آنان در طی سال های گذشته و کمبود آموزش های روانی در زمینه مسئولیت پذیری، ارتقای انگیزه و طریقه تنظیم فعالیت ها و تکالیف تحصیلی باشد.

از اساسی ترین پیشنهادات نظریه اسناد به مریبان برای پیشرفت تحصیلی شاگردان این است که تا حد امکان در صدد تغییر اسنادهای بیرونی به اسنادهای درونی باشند. این مسأله برای آموزش و پرورش دارای اهمیت فراوان است و اگر منبع کنترل درونی باشد، دانش آموزان می توانند بر روی فعالیت ها و تفکراتشان تأثیر بیشتری داشته باشند (سرین و همکاران^۲، ۲۰۰۹). در پایان پیشنهاد می شود که از همان ابتدای شروع تحصیلات، اولیای دانش آموزان با دست اندرکاران آموزش و پرورش و مدارس در راستای تقویت حس مسئولیت پذیری و ترویج فرهنگ تلاش و برنامه ریزی برای مطالعه، همکاری لازم و سازنده ای داشته باشند.

1. Carlyon
2. Serin et al

منابع

- امیری خراسانی، افسانه؛ لسانی، مهدی (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین مسئولیت پذیری و سازگاری با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دبیرستان های روزانه و شبانه روزی شهرستان رفسنجان، کنفرانس بین المللی علوم انسانی و علوم رفتاری، شهریور ماه ۱۳۹۵.
- شریفی، حسن پاشا (۱۳۸۵). روانشناسی هوش و سنجش آن، تهران، انتشارات پیام نور.
- عقیلی، سیدمجتبی؛ نصیری، الهه سادات (۱۳۹۳). رابطه راهبردهای یادگیری و سبک های اسناد با مسئولیت پذیری، دو فصلنامه علمی- پژوهشی شناخت اجتماعی، ویژه نامه زمستان ۱۳۹۳، ص ۱۰۹-۱۲۵.
- صالحی، مهدیه؛ حقیقت، سارا (۱۳۸۸). تأثیر بازآموزی اسنادی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر ناموفق، فصلنامه تحقیقات روانشناختی، دوره ۱، شماره اول، ص ۷۹-۸۹.
- ریو، جان مارشال (۱۹۹۵). انگیزش و هیجان، ترجمه یحیی سید محمدی، ۱۳۸۵، تهران: نشر ویرایش.
- سیف، علی اکبر (۱۳۸۵). روانشناسی پرورشی؛ روانشناسی یادگیری و آموزش، ویرایش ششم، تهران: نشر آگاه.
- شهر آرای، مهرناز؛ فرزاد، ولی اله؛ زارعی، علیرضا (۱۳۸۴). رابطه بین سبک های اسنادی و انگیزه پیشرفت با پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان سال دوم رشته ریاضی، فصلنامه روانشناسان ایرانی، سال اول، شماره چهارم، ص ۹-۱.
- کدیور، پروین (۱۳۸۴). مجموعه مقالات در روانشناسی، تهران، نشر منشور امید.
- کریمی، یوسف (۱۳۷۵). روانشناسی اجتماعی آموزش و پرورش، تهران، نشر ویرایش.
- طباطبایی، سید موسی؛ آل بویه، گوهر؛ جهان، الهه؛ سادات طباطبایی، خدیجه (۱۳۹۳). اثر بازآموزی اسنادی بر باورهای هوشی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر دبیرستانی دارای تجدیدی، مجله روانشناسی مدرسه، دوره سوم، شماره اول، ص ۶۸-۸۲.
- کریمی، یوسف (۱۳۸۳). روانشناسی اجتماعی: نظریه ها، مفاهیم و کاربردها، تهران، نشر ارسباران.
- یعقوبی، ابوالقاسم؛ محقق، حسین (۱۳۸۹). بررسی راه های افزایش امید در دانشجویان دانشگاه بو علی سینا همدان، طرح پژوهشی، دانشگاه بو علی سینا همدان.
- چالمه، رضا (۱۳۸۹). نظریه اسناد و تعلیم و تربیت، سایت:
<http://shirazeducation.blogfa.com/post-25.aspx>
- دانایی، منیره (۱۳۹۳). نظریه اسناد،
سایت: <http://rastipsc.com/Articles/General/View/?Id=44>
- شمس اسفندآباد، حسن (۱۳۸۴). روان شناسی تفاوت های فردی، تهران، انتشارات سمت.

• خداپناهی، محمد کریم (۱۳۷۹). انگیزش و هیجان، تهران، نشر سمت.

- Carlyon, W.D (2001). Attribution retraining: Implications for its integration into prescriptive social skills training. The school psychology review, Vol 26 (1), pp 61-73.
- Halvari, H. (1996). Relationship between motive to achieve success and motive to avoid failure physical performance and sport performance in Wrestling. Scandinavians Journal of Sports Science, No 5, pp 64-72.
- Petri, H. L. (1996). Motivation: Theory, research and application (Fourth Edition). London: Bookseller Pub-lishing Company.
- Serin, O. Serin, N.B. Sahin, F.S. (2009). Factors Affecting the Learning and Studying Strategies, and Locus of Control of the Trainee Teachers. Social and Behavioral Sciences, Vol 4(1), pp 1127-1136.
- Weiner, B. (1995). Judgments of responsibility: A foundation for a theory of social conduct. New York: Guilford Press.
- Weiner, B. (2006). Social Motivation, Justice and the Moral Emotions: An Attributional Approach. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

